

RISS

Et arkeologisk tidsskrift

Nr. 2 2011

Feltarbeid

Leiar

Kjære lesarar, no er det endeleg vår og ny feltsesong her i Noreg! Kva er vel betre då enn å lese om tidlegare feltsesongar og nye funn frå 2010? I førre nummer hadde Nils Anfinset ein artikkel om Palmyra prosjektet i Syria i forhistorisk tid. I dette nummeret skal Jørgen Christian Meyer ta oss med tilbake til Syria der han tar for seg den historiske perioden. Henriette Hafsaas – Tsakos og Alexandros Tsakos mimrar om feltarbeid i Sudan, der dei var med på den gresk-norske utgravinga av ei middelalderkyrkje. Mastergradstudenten Eirik Hjelmtvedt fortel om feltkurset for arkeologistudentar ved UiB på Stend. Medan Morten Ramstad har vore med på å avdekke ein funnstad frå vikingtid på Bjørkum i Sogn og Fjordane. Han gir oss her ein liten smakebit på dei foreløpige resultata frå prosjektet. Til slutt er det ein presentasjon av Masteroppgåver i arkeologi, haust 2010/ vår 2011 ved UiB.

God lesing!

RISS utgis av studenter med tilknytning til arkeologimiljøet i Bergen. Tidsskriftet utgis med to nummer per år.

ISSN 1503-7436. Årgang 9.

Årsabonnement på Nkr. 130,- kan tegnes ved skriftlig henvendelse til:

rissred@gmail.com

eller

RISS - Et arkeologisk tidsskrift
v/Universitetet i Bergen, AHKR

Øysteins gate 3

5007 Bergen

Kontonummer: 5210 0533111

Hjemmeside: <http://riss.uib.no>

Redaksjonen Nr. 2 2011 bestod av:
Karoline Hareide Breivik, Martha Kristine
Lillestøl, Anna Skaar, Ann-Kristin Dahlberg
og Per Christian Burhol.

Copyright tilhører artikkelforfatterne og
RISS. Signerte artikler står for forfatterens
eget ansvar.

Forside: en åttebladrose eller åttetagget
kors fra en av kapitelenes på Sai.

Foto: Henriette Hafsaas-Tsakos &
Alexandros Tsakos

Trykket hos Kopibutikken Bergen AS

Innhold

Det syrisk-norske survey nord for Palmyra, Syria. De historiske perioder. <i>Jørgen Christian Meyer</i>	4
Katedralen på Sai Gresk-norske utgravninger av en middelalderkirke i Sudan <i>Henriette Hafsaas-Tsakos & Alexandros Tsakos</i>	21
Arkeologisk feltarbeid på Stend – feltkurs for arkeologistudenter ved UiB <i>Eirik Hjelmtvedt</i>	33
Bjørkum - Et innblikk i nye økonomiske og sosiale strukturer i tidlig vikingtid. <i>Morten Ramstad</i>	40
Presentasjon av Masteroppgaver i arkeologi ved AHKR, UiB høst 2010/vår 2011	52
Forfatterveiledning	54

Det syrisk-norske survey nord for Palmyra, Syria.

- De historiske perioder.

Jørgen Christian Meyer
AHKR, Universitetet i Bergen

I forrige nummer præsenterede Nils Anfinset den forhistoriske del af det fælles syrisk-norske projekt "Palmyrena: City, Hinterland and Caravan Trade between Orient and Occident", finansieret af NFR. I dette nummer skal vi se på Palmyra og byens forhold til oplandet i historisk tid.

Da europæerne på 1600-tallet begyndte at rejse i Syrias indre mødte der dem et overraskende syn. Fjernt fra de etablerede karavaneruter i en utilgængelig tør egn domineret af stridende beduinstitammer stak de imponerende rester af en gammel storby op i en grøn oase med det semitiske navn Tadmor (Fig. 1). Byen nævnes kort i bronzealderens arkiver; men den er mest kendt under navnet Palmyra, i romersk kejsertid en del af imperium romanum og et vigtigt knudepunkt i karavanehandelen mellem Det in-

diske Ocean og Middelhavet (Fig. 2). Eksotiske varer, som kinesisk silke, peber og bomuld fra India og duftende krydderier og røgelse blev bragt fra den Persiske Golf et stykke op af Eufrat, omlastet til kamelkaravaner og fragtet op gennem ørkenen til Palmyra. Romerne pålagde varen en skat på hele 25 procent, før de blev solgt til imperiets indbyggere.

Palmyra blev en storby. Den havde en relativ selvstændig stilling i imperium romanum, og palmyrenerne havde

Figur 1 Luftfoto af Palmyra. Til venstre Bel-templet. Muren i forgrunden er fra senantikken. Oprindeligt strakte beboelsesområdet sig uden for denne. (Foto: J.C. Meyer)

selv ansvaret for grænsen mod sydøst, som blev patruljeret af et specielt kamelregiment. Officielle indskrifter var tosprogede med aramæisk og græsk. På slutningen af 200-tallet udfordrede den legendariske dronning Zenobia endog den romerske kejser. Hun erobrede store dele af det østlige imperium og krævede kejserstitlen, augustus, for sin søn. Efter hendes nederlag omdannedes byen til et vigtigt militært støttepunkt og administrativt center på grænsen til det mægtige perserrige og til bedu-

instammerne mod sydøst. Et stykke hen i islamisk tid var byen reduceret til en lille klynge jordklinede huse indenfor det gamle Bel-tempels mure, og på begyndelsen af 1900-tallet talte befolkningen talte kun 350 familier.

Fra udgravning i Palmyra til survey i oplandet.

Fra ca. 1800 begyndte den egentlige udforskning af ruinerne, og i dag er flere lande aktive i selve Palmyra. Vi har fået et langt bedre billede af byens udvikling, ikke bare i romersk,

Figur 2 Karavaneruten mellem Middelhavet og det Indiske Ocean. (Tegning: E. Seland).

sit territorium, og hvorledes udnyttedes omlandet? Det er her surveyet i fjeldområderne nord for byen kommer ind.

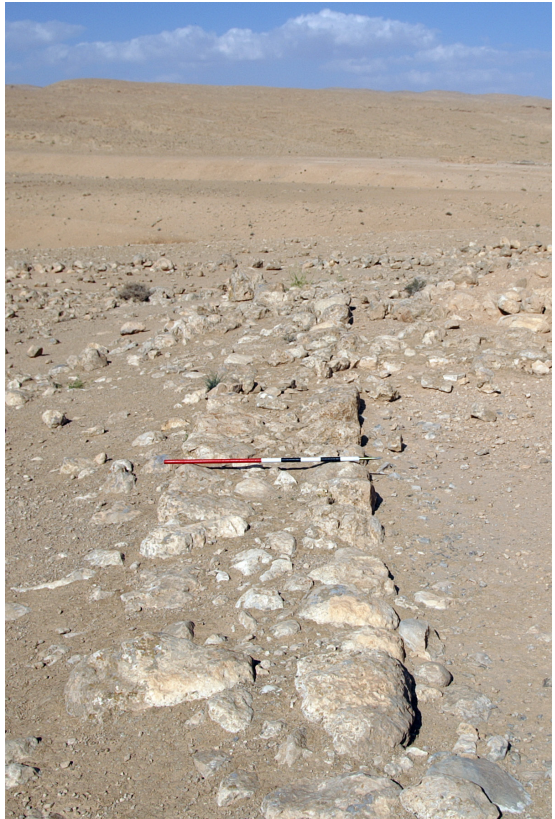
Strategisk survey.

Som Anfinset gjorde rede for det i forrige nummer, er der tale om såkaldt strategisk survey, hvor der ud fra forskellige kriterier udvælges områder som særligt interessante. Udover

franske undersøgelser i 1930-årene giver også ældre rejsebeskrivelser fra omkring 1900 vigtig information om eksistensen af brønde og tørsteppe fauna, som har ændret sig dramatisk siden da på grund af overgræsning og fældning af træer. Mange sites er synlige på satellitfoto, hvor der er en særdeles god dækning af området. Tells, små beboelseshøje, vil fremstå som skygger eller hvide flækker.

men også i hellenistisk og tidlig islamisk tid, hvor byen stadigvæk var et regionalt center. Der er enighed om, at karavanehandlen var en vigtig forudsætning for byens rigdomme i de første tre århundreder af vor tidsregning; men der er et helt fundamentalt spørgsmål udgravningerne i selve Palmyra ikke har kunnet besvare. Hvorledes var det muligt for Palmyra overhovedet at blive en storby? Vi ved ikke, hvor mange mennesker, der har boet i Palmyra med omegn i storhedstiden; måske omkring 100.000 mennesker, da byen kom til at spille en så vigtig politisk rolle. Livgivende kilder i oasen har kunnet nære haver med palmer, frugt- og oliventræer og måske også lidt landbrug; men dette har slet ikke kunnet dække storbyens basale behov for fødevarer. De måtte dyrkes i det nære opland, hvis man da ikke som Athen og Roma kunne importere store mængder korn ad søvejen. I et præindustrielt samfund er det ikke noget realistisk alternativ at bringe fødevarer over land fra den frugtbare Orontos-dal over fem dagsrejser mod vest, med mindre

der var akut hungersnød på grund af svigtende avlinger. Palmyra kaldes ofte "Ørkenens brud" og umiddelbart ser omgivelserne slet ikke ud til at kunne føde en så stor befolkning. Palmyra er således et stort paradoks. Det er dette paradoks som det syrisk-norske projekt blandt andet ønsker at løse. Hvilke relationer havde byen til

Figur 3 Grundmur til bygning (Foto: J.C. Meyer).

Figur 4 Tørsteppen i regnsæsonen (Foto: J.C. Meyer).

Problemet er, at datidens byggeteknik var baseret på soltørrede mursten, som også i stor grad blev anvendt inde i selve Palmyra. De forsvinder ved regnskyl, når bygningerne ikke vedligeholdes. Grundmure er kun synlige, når man står på stedet (Fig. 3). De lokale beduiner har et enestående kendskab til eksistensen af brønde og cisterner, hvoraf mange er antikke, men stadig i brug. Derudover registrerer de kun strukturer, som har betydning for deres levevis. Derimod er der ofte et indirekte sammenhæng mellem beduingravpladser og antikke

bygninger i umiddelbar nærhed. Vel nok det vigtigste redskab er et indgående kendskab til landskabet, som kun opnås gennem lang tid. Hvor samles vandet ved regnskyl? Hvor er de naturlige kommunikationslinjer? Hvilke farver i landskabet indikerer menneskelig aktivitet?

Hvilke foreløbige resultater er der så kommet ud af vore undersøgelser?

Tørsteppens økologi.

Området omkring Palmyra benævnes som sagt ofte som en "ørken". Dette er imidlertid meget upræcist, fordi

det regner hvert år i vintermånederne; mellem 100 – 200 millimeter, nogle gange mindre, andre gange lidt mere. Det er en tørsteppe, hvor der lige under overfladen ligger et tæppe af græsrodde. I regnsæsonen er steppen faktisk grøn (Fig. 4). Nedbøren kan imidlertid ikke danne basis for stabilt landbrug med traditionel dry-farming teknik. Nogle år kan der dyrkes byg, som kræver op mod 200 millimeter nedbør; men langt de fleste år vil det være en nyttesløs investering. Ud fra denne tankegang er tørsteppen da også med rette blevet karakteriseret som et marginalområde.

De specielle nedbørsforhold på tørsteppen giver imidlertid andre muligheder. Jordoverfladen, som holdes sammen af det tynde rodnet, er mange steder hård og uigennemtrængelig, og den sparsomme regn, som ofte kommer som voldsomme regnskyl, ledes hurtigt til små og større elvelejer, wadier, hvor det kan få en enorm kraft. Det er faktisk muligt at drukne i den syriske "ørken", hvis man bliver fanget i en wadi. Udfordringen ligger i at tæmme dette vand. Dette kan gøres på flere måder. For det første konstrueres der "fang-

Figur 5 Kanal hugget ned i klippen. I baggrunden mindre cisterne (Tweihina) (Foto: J.C. Meyer).

arme" og kanaler, ofte flere hundrede meter lange, som leder vandet ned i små og store cisterner (Fig. 5 og 6), inden det når de store wadier. Mange af dem er stadig i brug og bliver vedligeholdet af de lokale beduiner; men koncentrationer af potteskår rundt dem viser, at de går tilbage til den antikke periode. For det andet opføres der dæmninger på tværs af wadierne for at skabe vandreservoirer (Fig. 7). Det opsamlede vand kan derefter ledes til marker og haver som supplement til

Figur 6 Større cisterne med rester af hvælvet tag. I baggrunden små tells efter bygninger (Jebel Merah) (Foto: J.C. Meyer).

Figur 7 Rester af dæmning på tværs af wadi (Jebel Merah) (Foto: J.C. Meyer).

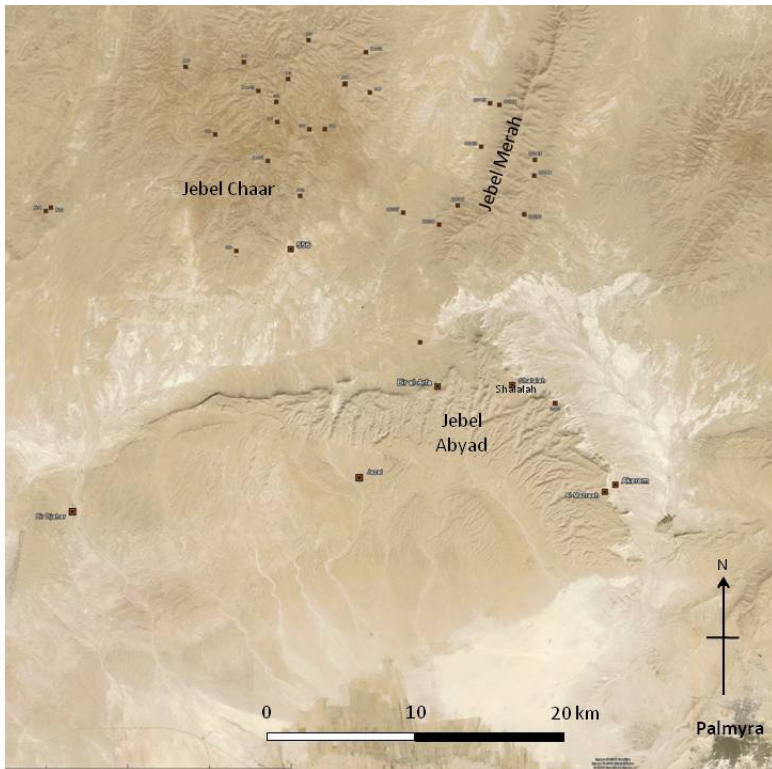

Figur 8 Der findes stadig en lille bestand af Terebinth træer i fjeldene (Foto: J.C. Meyer).

nedbøren. For det tredje bygges der lave mure på tværs af wadierne. Det er ikke egentlige dæmninger; men de bryder vandstrømmens kraft og hindrer derved jorden i at blive vasket væk. De fugtige aflejringer mellem murene kan så tilsås.

Alle disse teknikker blev i antikken anvendt i Negev-ørkenen og Nordafrika, hvor det endog regner endnu mindre. Det dannede her basis for en yderst stabil form for landbrug med korn, oliven og havebrug kombineret med dyrehold. Svingninger i nedbørsmængden, som andre steder kan føre til svigtende avlinger, har ikke

den store betydning; men det påvirker naturligvis størrelsen på afgrøderne. Også i vort område er der masser af spor efter disse teknikker, og ud fra denne tankegang er landskabet omkring Palmyra ikke noget marginalområde, tvært imod. Bjergene nord for Palmyra har desuden helt op til midten af forrige århundrede været dækket af træer, det såkaldte Terebinth træ, *Atlantica Pistacia* (Fig. 8). Det kan have påvirket mikroklimaet, og olie fra frugter og harpiks fra stammen kan udnyttes. Træerne har også kunnet give trækul til den voksende storby. Hvilken betydning får dette for vor forståelse af forholdet mellem

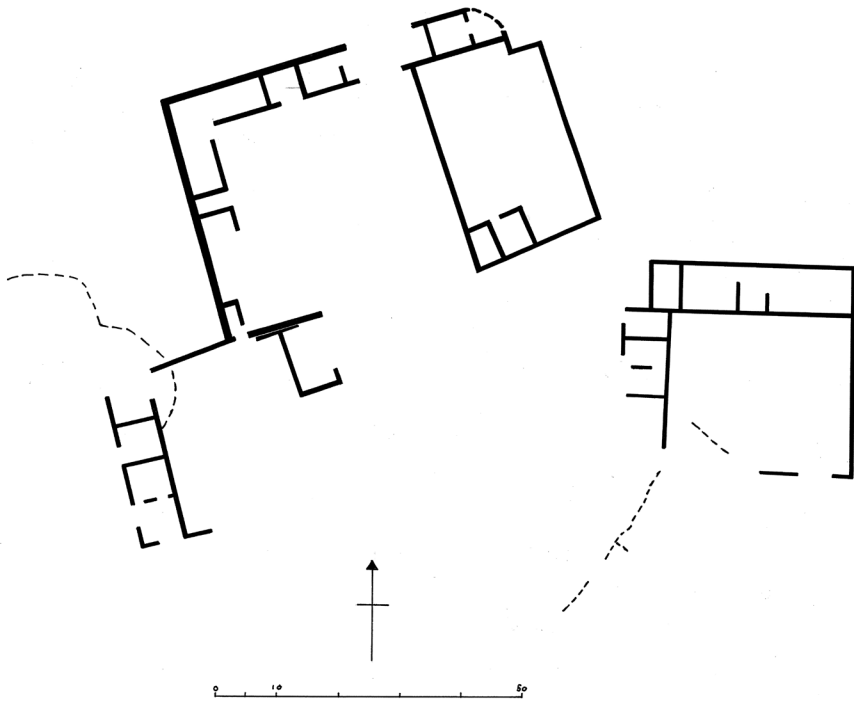
Figur 9 Distributionen af landsbyer nord for Palmyra.

by og opland?

Landsbyer. Fra pastoral- til agrarøkonomi. (Fig. 9)

I 1930-årene registrerede franskmændene 15 landsbyer med mindre helligdomme i Jebel Chaar (Chaar bjergene). Vore undersøgelser, kombineret med studier af satellitfoto, har mere end

fordoblet antallet også andre steder i fjeldene nord for byen. Landsbyerne består af flere rektangulære og kvadratiske bygninger, hvor rummene er orienteret ind imod en stor central gårdsplads, samt spredte mindre bygninger (Fig. 10). Deres funktion er stærkt omdiskuteret; men de fleste ser dem som centre for heste- og kamel-opdræt eller pastorale støttepunkter for fåre- og gedehold, måske i kom-

Figur 10 Bygninger fra landsby (Shalalah) (Foto: J.C. Meyer).

bination med sommerresidenser for overklassen i de hede sommermåneder, hvilket også kunne forklare de mange fund af indskrifter og relieffer af høj kvalitet.

Dette kan imidlertid ikke være hele forklaringen. Landsbyerne ligger med en forbavsende stor tæthed i landskabet, kun 3-5 kilometer fra hinanden, hvilket faktisk svarer til landsbyer

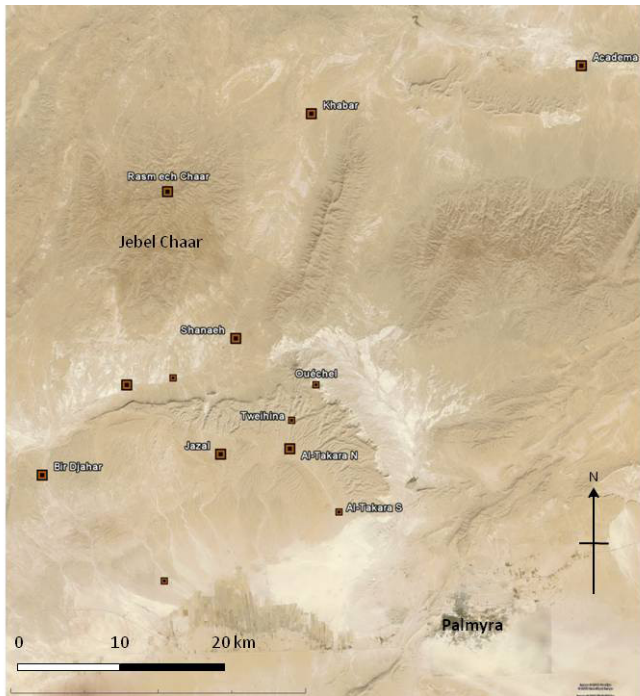
i Centraleuropa. Det vidner om en langt mere intens udnyttelse af ressourcerne end ved en pastoraløkonomi, der kræver meget store arealer omkring hver bosætning. Analyser af soltørrede mursten fra en enkelt lokalitet viser store koncentrationer af pollen fra byg, der ikke blæses ret langt med vinden. Det er usandsynligt, at murstenene er bragt dertil fra områder flere dagsrejser derfra, for eksempel

Euftrat-området. De må være formet på stedet, og markerne må have ligget i umiddelbar nærhed. En anden mulighed er lunde med oliventræer, der kun kræver 250 millimeter vand hvert år, samt haver med forskellige frugter.

I selve Palmyra er der fundet en toldtarif, der sætter lokale afgifter på varer, som har bevæget sig ind og ud af byen og dens territorium. Den sætter fritag for fødevarer til og fra landsbyerne, desværre uden at specificere hvilke slags produkter det drejer sig om. Der har altså været en mere fastboende befolkning i landsbyerne, som på den ene side har haft behov for fødevarer fra Palmyra; men som på den anden side også har produceret for byen. Der kan ikke menes dyr til slagtning, da dette nævnes som skattepligtigt i paragraffen lige før. På nuværende tidspunkt er det desværre ikke muligt i detaljer at gøre rede for disse landsbyers økonomiske grundlag, ej heller om de har været beboet hele året. Vi kan kun konkludere, at de højst sandsynligt har været baseret på en blandet økonomi, hvori der naturligvis også har indgået en eller anden form for dyrehold. Hele spørgsmålet har høj prioritet ved de kommende undersøgelser.

Kontrol med territoriet. Symbiose mellem fastboende og nomader. (Fig. 11)

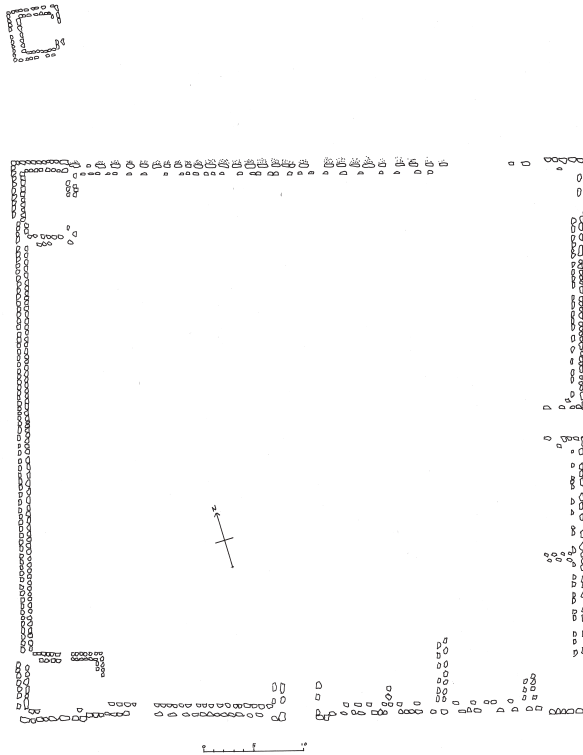
I oplandet er der også registreret flere mere isolerede bygninger, som ikke indgår i landsbyer. De største måler 60 gange 60 meter med indvendige tårne i hjørnerne (Fig. 12), hvor der tydeligt ligger en mere "militær" tankegang bag. Andre mindre bygninger ligger ved strategiske punkter som kilder og vejkryds (Fig. 13). Flere af dem har uden tvivl fungeret som karavanse- raier langs ruten fra Palmyra til Antiokia, det romerske administrative hovedsæde ved Middelhavskysten mod nordvest og den vigtigste havneby i provinsen. Afstanden mellem dem er tilnærmet en dagsrejse (25 – 33 kilometer), men langt de fleste passer ikke ind i dette skema. Afstanden kan være helt nede på 8 til 16 kilometer, og flere ligger i det åbne terræn mellem fjeldkæderne med god oversigt over landskabet. Indskrifter identificerer nogen af dem klart som militære støttepunkter eller forter; men deres funktion er et åbent spørgsmål. Byggeteknisk adskiller de sig markant fra de solidt byggede romerske forter, som blev opført langs grænsen til perserne og nomaderne mod sydøst, efter romerne omdannede Palmyra til et vigtigt militært støttepunkt på

Figur 11 Distributionen af militære anlæg nord for Palmyra.

slutningen af 200-tallet. Murene er opbygget med soltørrede mursten i lighed med bygningerne i landsbyerne, og kun ganske få steder finder vi mere solide stenbygninger, der svarer lidt til de senere romerske militære forlægninger. Dette tyder ikke på nogen alvorlig militær trussel udefra, og ingen af landsbyerne har nogen form for forsvarsmure omkring sig, selvom de ville have været et oplagt mål for raidet.

Også her kan toldtariffen være os til hjælp. Den nævner skat på blandt andet salt fra den store saltslette syd for byen, på vandressourcerne, både inde i oasen og i territoriet generelt, samt på græsningsrettigheder. Alle dyr, som bliver bragt ind i palmyrensk territorium udefra, skal pålægges en afgift, og skatteforpagterne får tilladelse til at mærke dyrene om nødvendigt. Det var altså ikke bare palmyrenske familier, som udnyttede tørsteppen til græsning; men også nomadiske

Figur 12 Grundplan af romersk fort (Shanaeh) (Foto: J.C. Meyer).

grupper udefra, der ikke var fuldstændigt integreret i byens politiske struktur, selvom der var stærke sociale bånd mellem Palmyra og de omliggende nomader. De bidrog med kameler til karavanerne, ekspertise og sikkerhed langs ruten ned til Eufrat mod at få del i nogen af de store værdier handlen bragte med sig. I den varme årstid bragte de flokke af får og geder fra sydøst op i de mere kølige

fjeldområder nordvest for byen. Dette grænsningsmønster kendes helt op til midten af det forrige århundrede. De afhøstede marker har udgjort en vigtig ressource, og dyrene har til gengæld bidraget med gødning. Brønde og cisterne har givet vand til mennesker og dyr. Palmyra har ligeledes udgjort et stort marked for animalske produkter som uld, skind og kød. Fra byen har nomaderne kunne erhverve sig salt,

Figur 13 Mindre fort som kontrollerer område med kilder (Ouéchel) (Foto: J.C. Meyer).

der er vigtig for et optimalt dyrehold, håndværksprodukter og korn, som har udgjort den vigtigste del af den daglige diæt.

Det vi ser konturerne af, er en symbiose mellem bybefolkning og omliggende nomadegrupper; men en sådan sameksistens krævede en vis grad af kontrol med territoriet. Den militære tilstedeværelse sikrede lov og orden, konfliktløsning mellem landsbyer og nomader og mellem forskellige nomadiske grupper. Indkrævnin-gen af skatter på salt, græsning og vandressourcer har også fordret myndighedernes tilstedeværelse. En anden funktion kan have været at hin-

dre smugling af varer, der var pålagt skatter både i henhold til den lokale toldtarif og i forbindelse med karavanehandlen. Antikkens mennesker har sikkert været lige så kreative, som vi er, når det gælder unddragelse af skat og afgifter.

Fra romersk til islamisk tid.

Den intensive udnyttelse af territoriet begyndte i den romerske periode i det første århundrede af vor tidsregning. Indtil nu er der ikke fundet noget materiale, som kan dateres til jernalder eller hellenistisk tid, og der kan ikke være nogen tvivl om at det hænger sammen med åbningen af karavaneruten ned over tørsteppen til Den

arabisk Golf og den deraf følgende urbane vækst i Palmyra.

Indtil for nylig har man antaget, at landsbyerne forsvandt kort efter at byen mistede sin rolle som karavaneby på slutningen af 200-tallet, og hvor også det aramæiske sprog hurtigt forsvandt fra indskrifterne. Ved både landsbyer og militære installationer er der imidlertid fundet senromersk, byzantinsk og tidlig islamisk keramik fra umayyade-perioden (661-750), hvor der opførtes store monumentale paladser med omliggende haver i territoriet. Det er ikke muligt ud fra overfladefundene at afgøre, om der har været nogen svingninger i intensiviteten i udnyttelsen af landskabets ressourcer over tid; men uanset viser det, at den symbiose mellem landsbyer og nomader, som blev skabt i den tidlige romerske periode, fortsatte flere århundreder efter Palmyras storhedstid. Det forudsatte, at man var villig til at investere tid og ressourcer i større og mindre hydrauliske anlæg samt vedligeholde dem, og at man var i stand til at kontrollere territoriet og dets befolkningsgrupper. Umayyaderne var sandsynligvis de sidste herskere, der kunne garantere dette. Kort tid efter overtog ofte stridende beduinstammer tørsteppen, og Palmyra blev reduceret til en lille landsby i oasen.

La longue durée?

I 1949 introducerede den franske historiker Fernand Braudel det populære begreb *la longue durée*, hvorved der menes varige og seje kulturgeografiske og institutionelle strukturer bestemt af de klimatiske og økologiske betingelser. Det er det, som sætter rammerne for samfund, ikke så meget begivenheder og menneskelige beslutninger. Områdets skiftende historie fra antik op i islamisk tid passer slet ikke ind i denne form for determinisme. Den syriske tørsteppe kunne i flere hundrede år danne grundlaget for et yderst komplekst og monumentalt samfund som det romerske Palmyra. I andre perioder blev området domineret af beduiner med en helt anden overlevelsestrategi og en langt mere enkel social struktur. Der er intet, der tyder på, at der fra hellenistisk tid og op til det osmanniske riges sammenbrud har været nogen afgørende svingninger i klima eller økologi, der kunne forklare disse ændringer. Mennesket har derimod været en langt mere dynamisk aktør, som med forskellig type samfundsorganisation har udnyttet den syriske tørsteppes ressourcer på ganske forskellig måde.

Videre lesning:

<http://www.org.uib.no/palmyrena/>

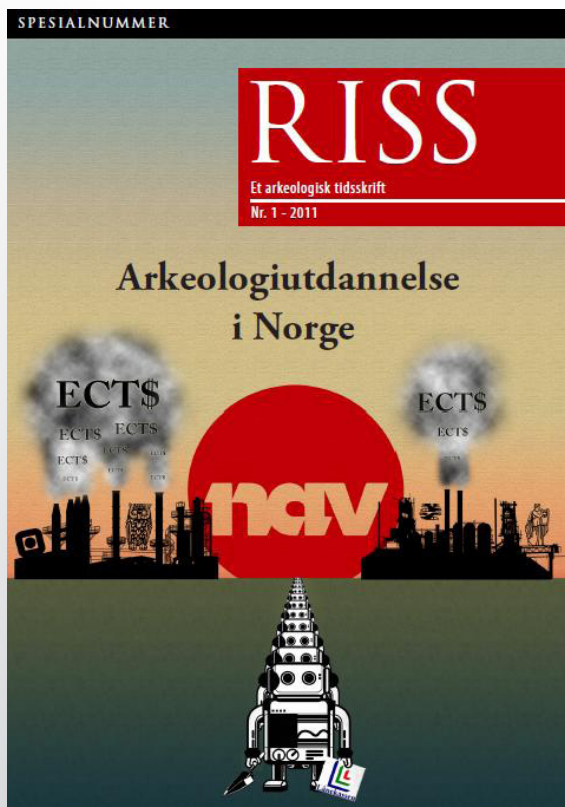
Bounni, Adnan & Khaled Al-As'ad: Palmyra. History, Monuments & Museum. Damascus 2000.

Braudel, Fernand: La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II, Armand Colin: Paris 1949. Engelsk oversættelse: The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, University of California Press: Berkeley 1996.

Meyer, Jørgen Christian: Surface survey between Palmyra and Isriye. April 2008. Joint Syrian-Norwegian project. Preliminary report. Bergen 2008. <http://www.org.uib.no/palmyrena/documents/Survey2008.pdf>

Meyer, Jørgen Christian: Palmyrena. Palmyra and the surrounding territory. Joint Syrian-Norwegian project. Surface survey north of Palmyra. April and May 2009. Preliminary report. Historical period. Bergen 2009. http://www.org.uib.no/palmyrena/documents/2009_I.pdf

EKSTRANUMMER

RISS kom i februar ut med et ekstrasnummer. Bladet omhandler dagens arkeologiutdanning og mulige arbeidsplasser for arkeologer. Bladet kan du lese gratis på våre nettsider www.riss.uib.no

Ønsker du en papirutgave av bladet kan du bestille det ved å ta kontakt med rissred@gmail.com (pris kr. 50,-)

Katedralen på Sai

Gresk-norske utgravninger av en middelalderkirke i Sudan

Henriette Hafsaas-Tsakos & Alexandros Tsakos

Det er første gang på seks år at Henriette tilbringer vinteren i mørke, slaps og kulde, og for Alexandros er det en ny opplevelse av det barske klimaet her nord. Vanligvis vier vi denne årstiden til arkeologisk feltarbeid i Sudan, men i år holder vår nyfødte sønn og avhandlingssinnspurt oss her i Bergen. Forespørselen fra RISS om å bidra til temanummeret om feltarbeid var derfor en anledning til å tenke tilbake på tilværelsen som arkeolog på en øy i Nilen der solen alltid skinner...

Det var i 2008 at vi ble et par og startet GNM (Greek-Norwegian Archaeological Mission) med formål å undersøke middelalderen på øyen Sai i Nord-Sudan. I middelalderen (500-1500 EVT) utgjorde det geografiske og etniske området Nubia den sørligste utstrekningen av den kristne religionen langs Nilen. Den gangen strakte Nubia seg fra Den første katarakten i Sør-Egypt til møtepunktet for Den blå og Den hvite Nilen i Sentral-Sudan. I begynnelsen av middelalderen var Nubia

delt inn i tre kongedømmer: Nobadia i nord, Makuria i midten, og Alwa i sør (Fig. 1). Sai lå til å begynne med i Nobadia nær grensen til Makuria, men det nordlige kongedømmet ble snart inkorporert i Makuria.

Den franske arkeologiske konsesjonen på Sai

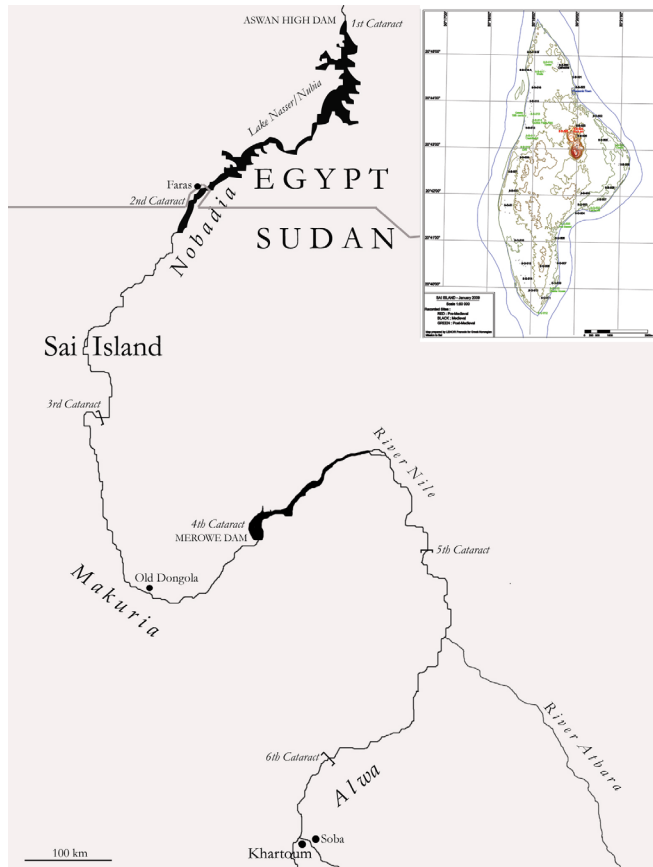
Med en lengde på 12 kilometer er Sai den nest største øyen i verdens lengste elv, Nilen, som renner fra Afrikas tropiske hjerte til utløpet i Middelhavet

6650 kilometer lenger nord. Øyen ligger rundt 600 kilometer nordvest for den sudanske hovedstaden Khartoum og rundt 135 kilometer sør for grensen til Egypt (se Fig. 1). Franske arkeologer fra Universitetet Charles-de-Gaulle, Lille 3, har hatt konsesjon på å drive arkeologisk feltarbeid på Sai siden 1969, og siden 1990-tallet har de også tatt i mot utenlandske forskere som interesserer seg for andre perioder enn det de selv gjør.

Franskmennene har sitt eget hus på Sai. Det er et digert kompleks med et stort oppholdsrom med bibliotek og spisebord, flere lagerrom, et stort arbeidsrom, en brønn, et kjøkken, tre badrom og en rad med soverom for arkeologene. Dessuten har franskmennene de to eneste porselensvannklosettene som vi kjenner til nord for Khartoum, selv om

man riktignok må bruke en bøtte vann for å "trekke i snoren".

Huset til franskmennene blir drevet på samme måte som da huset ble bygget på begynnelsen av 1970-tallet, og det er både bekvemt og dyrt for tilreisende forskere. Kjøkkenet er be-

Figur 1 Kart over Nord-Sudan med de tre middelalderiske kongedømmene i Nubia. Grafikk: H. Hafsaas-Tsakos.

Innfelt er kartet over Sai med de nye lokalitetene som vi registrerte i 2009. Grafikk: F. Lenoir.

mannet av tre lokale menn som lager mat og serverer, og en fjerde mann er ansatt for å vaske alles klær – for hånd.

På Sai begynner arbeidsdagen med kaffe og te klokken sju før arkeologene drar til lokalitetene sine når det første dagslyset gjør det mulig å se. Klokken halv elleve returnerer alle til huset, og det er frokost med nybakt brød. Etter en ny økt i felt er det lunsj klokken halv fire. Deretter fortsetter arbeidet med dokumentering av dagens utgravninger og behandling av de innkomne funnene. Klokken sju settes en gigantisk gryte på kok over gassen, og arkeologene henter seg vann der til å vaske av seg dagens svette og skit. Klokken halv ni er det trerettens middag.

Når det er måneskinn pleier vi å gå ned til en klippe som vokter over elven for å se på krokodillene som jakter. Det er utrolig å avslutte en lang dag med å beundre de store kroppene som svømmer så elegant i vannet.

Slik forløper hverdagene på Sai, men fredag er fridag. Da drar vi som oftest til en venn av oss for å spise frokost. Frokosten er dagens viktigste måltid i Nord-Sudan, og verten vår serverer nytrukket fisk fra elven. Konen hans lager fatira – et tynt, lefse-lignende brød – og det hele spises sammen med ferske grønnsaker og

forskjellige sauser og stuinger. Skikken er å sitte på gulvet og spise med hånden, og det er en fin avveksling fra den europeiske stilen hos franskmennene.

Et historisk sammendrag

Sai utgjør et representativt sammendrag av menneskets lange historie i det som er dagens Nord-Sudan. Når man vandrer langs foten av Jebel Adu, det eneste fjellet på øyen, kan man finne paleolittiske håndøkser av skinnende hvit kvarts som eroderes ut av en skråning. Denne lokaliteten har blitt gravd ut av arkeologen Philip van Peer fra Belgia. Nord for fjellet ligger en unik lokalitet hvor arkeologene fra Lille under ledelse av Francis Geus, den andre feltdirektøren på Sai, undersøkte mange nedgravninger som ble brukt til å lagre korn 2700 år FVT. Disse frøene er faktisk de eldste eksemplarene av de sørvestasiatiske kornslagene hvete og bygg som er funnet i Sudan, og de ble trolig innført til Sai gjennom handel med jordbrukende egyptere.

Sør for Jebel Adu ligger den nest største gravplassen fra bronsealderen i hele Sudan, med mer enn 3000 tumuli. Det var med sine utgravninger her at Brigitte Gratién på 1970-tallet etablerte kronologien for bronsealderen – den såkalte Kermaperioden i

Figur 2 Middelaldersamlingen på Sai. Foto: H. Hafsaas-Tsakos.

Nord-Sudan. De største gravmonumentene på denne gravplassen har et tverrsnitt på 40 meter, og er dekorerte med et belte av kantsatte svarte steiner langs randen og vannrullede hvite småstein av kvarts i midten. Denne gravplassen ble forlatt da egypterne okkuperte Nord-Sudan mellom 1500 og 1200 FVT. På et sandsteinsplata ovenfor Nilen bygget egypterne en festning som siden ble gjenbrukt og ombygd både i middelalderen og av osmanene (ca. 1600-1800 EVT). Store deler av festningen ble totalgravd av den første feltdirektøren på Sai, Jean

Vercoutter. Ved siden av festningen ligger en gammelegyptisk by som nå graves ut av Florence Doyen, dagens feltdirektør på Sai.

Vest for ruinene av festningen ligger en annen stor gravplass. Her ble eliten på øyen gravlagt i pyramider, både under egypterne og når øyen igjen ble en del av et selvstendig kongedømme i Nord-Sudan mellom 800 FVT og 400 EVT. Pyramidene ble bygget av leirstein og har for det meste forsvunnet, men de plyndrede gravkamrene er fremdeles intakte. Fundamentene for pyramidene og

Figur 3 De fire granittsøylene på lokaliteten som kalles Katedralen på Sai.

Foto: H. Hafsaas-Tsakos.

gravene blir nå gravd ut av vår kollega Vincent Francigny. Etter at det sentrale kongedømmet kollapset ble det igjen bygget tumuli som gravmonumenter – både på Sai og i resten av Nord-Sudan. Rundt 500 EVT ble kristendommen innført, og det ble slutt på hedenske gravskikker. Det mest åpenbare vitnesbyrdet om perioden da folk var kristne på Sai er fire granittsøyler fra det som arkeologer har betegnet som "Katedralen på Sai" siden 1950-tallet. Det er denne lokaliteten som er hovedfokuset til GNM.

Middelalderprosjektet

Vi har så langt hatt to sesonger med feltarbeid på Sai, og vi planlegger ytterligere tre sesonger i perioden 2012 til 2014. I løpet av fire uker på begynnelsen av 2009 katalogiserte vi de eksisterende objektene fra middelalderen som hadde samlet seg i franskmennenes funnmagasin de siste 40 årene. Dette var stort sett løsfunn fra utgravningene av festningen hvor franske arkeologer på 1970-tallet gravde vekk de osmanske og middelalderske lagene for å komme ned til

sporene etter det som opprinnelig var en gammelegypisk festning. De tok vare på de viktigste gjenstandene fra middelalderen som flere gravsteiner tilhørende biskoper på Sai. Da vi var ferdige med katalogen og hadde samlet alle funnene i et eget lagerrom (Fig. 2), startet vi en registrering til fots av alle synlige kulturminner fra middelalderen (500-1500 EVT) og de osmanske århundrene (1584-1881 EVT) (se kartet over Sai på Fig. 1). Festningen på Sai utgjorde faktisk Det osmanske rikets sørligste stasjonære garnison. Våre registreringer resulterte i kunnskap om 26 nye lokaliteter fra middelalderen – deriblant mulige kirker og et "industrielt" område med ovner for brenning av keramikk – og 12 nye lokaliteter fra de osmanske århundrene – inkludert ruinene av befestede hus, kalt diffi på det lokale språket. Vi foretok også en første oppmåling og grundige registrering av den såkalte katedralen. Den består av fire granittsøyler med kapiteler dekorerte med kors. Tre av dem rager fortsatt tre meter over den nåværende overflaten, mens den fjerde har veltet (Fig. 3). Rundt 45 meter nord for søylene ligger tre søylefundamenter henslenkt, mens vi lokaliserte et fjerde fundament innenfor festningsmurene. Både søylene og søylefundamentene befinner seg på en kunstig forhøyning i

terrenget, og overflaten er dekket av store mengder potteskår og fragmenter av sandstein, rødbrent teglstein og murpuss. De sistnevnte bygningsrestene kommer sannsynligvis fra selve kirkebygget. Det er denne lokaliteten som er hovedfokuset for GNM.

Kart- og veilaging

Da vi returnerte til Sai i 2010 var det lokaliteten med de fire granittsøylene som fikk størstedelen av vår tid og oppmerksomhet. Vi startet sesongen med totalstasjonen og laget et topografisk kart over lokaliteten med nærområde, ettersom Sudan ikke har et detaljert kartverk over slike perifere deler av landet. Deretter måtte lokaliteten beskyttes mot biltrafikken som krysser den. Sai har ingen ordentlige veier, for man kan kjøre stort sett overalt hvor det ikke er sand eller dyrkning. Likevel har sedvane sørget for at enkelte strekninger er ferdselsårer for de få bilene som finnes på øyen. En av disse eroderer vekk den kunstige forhøyningen med granittsøylene, og dette ønsket vi å sette en stopper for. I samarbeid med myndighetenes utsendte inspektør for antikviteter, den lokale vakten for lokaliteten og folkene i den nærmeste landsbyen, reorganiserte vi trafikken. Vi leide en mann med traktor til å utvide et eseltråkk som gikk gjen-

Figur 4 Skiltet og porten ved inngangen til lokaliteten. Foto: A. Tsakos.

nom åkrene nord for lokaliteten slik at den nå kan brukes av biler. Deretter brukte vi lokalt tilgjengelige materialer og ekspertise til å lage fem veiskilt – de første på øyen – for å lede trafikken utenom lokaliteten og inn på den nylagde "veien". Til slutt fikk vi en lokal håndverker til å lage to porter av tradisjonell jalous (arabisk for byggemåte hvor en masse av slam, møkk og vann legges i lag som soltørkes) (Fig. 4). Mens portene lang-

somt reiste seg var vi endelig klare for å starte utgravningene.

Metode

Vi har som målsetning å foreta en flateavdekning av hele den kunstige forhøyningen hvor søylene står. Utgravningen ble dokumentert ved fortløpende registrering av enkelt-kontekster, det såkalte single-context recording system. Dette systemet ble utviklet av den britiske arkeologen

Edward Harris i 1970-årene og er mye brukt internasjonalt – særlig ved stratigrafiske utgravninger. Metoden går ut på at hver arkeologiske kontekst får et unikt kontekstnummer, og alle funnene registreres i forhold til dette. Det stratigrafiske forholdet mellom kontekstene blir kontinuerlig plottet i et diagram som gir en skjematisk fremstilling av lokalitetens oppbygging. Dette blir kalt Harris Matrix og viser lokalitetens stratigrafiske sekvens. Matrisen bygger på prinsippet om stratigrafisk suksesjon, hvor

hver kontekst plasseres i den stratigrafiske sekvensen ut i fra sin posisjon mellom den underste (tidligste) av de underliggende og den øverste (seneste) av de overliggende kontekstene som den aktuelle konteksten har fysisk kontakt med. Matrisen viser dermed det tidsmessige forholdet mellom de ulike kontekstene. Det var mange nedgravninger på lokaliteten vår, og disse ble alltid gitt to kontekstnummer: ett for selve hullet og ett for fyllet. Grunnen til dette er at de to aktivitetene som oftest er verken samti-

Figur 5 De tresøylefundamentene og deler av utgravningsfeltet. Foto: H. Hafsaas-Tsakos.

dige eller relaterte til hverandre. I enkelte tilfeller besto også fyllet av flere forskjellige aktiviteter og fikk dermed flere kontekstnumre.

Det utgravde feltet og alle avdekkede anlegg ble også dokumenterte med foto og tegning. Den enorme mengden med keramikk gjør at bare diagnostiske potteskår (det vil si de som har rand, bunn, dekor, inskripsjoner og lignende) blir samlet inn og katalogisert.

Utgravningene

Utgravningene kommer til å gå over flere år ettersom den høye funntettheten gir mye dokumentasjonsarbeid. Vi startet fra den nordlige enden av den kunstige forhøyningen av to årsaker: For det første er det her man finner sporene etter den siste aktiviteten på lokaliteten – de henslengte søylefundamentene og 30 store steiner hvorav 15 av kvarts og 15 av en mørkegrå bergart. For det andre blåser det nesten alltid fra nord, så vi vil heller jobbe med vinden enn mot den. Utgravningene ble foretatt sammen med seks lokale arbeidere og i samarbeid med inspektøren for antikviteter og den lokale vakten.

I 2010 fikk vi bekreftet at det ikke har stått noen bygning der de tre søylefundamentene befinner seg i dag (Fig. 5). De er imidlertid laget av

samme type granitt og med samme dimensjoner som søylene, så det er sannsynlig at de hører sammen. Dette reiser naturlig nok noen spørsmål: Har katedralen på Sai hatt flere søyler enn de fire man ser i dag? Katedralen i Dongola, hovedstaden i Makuria, hadde for eksempel 16 søyler. Eller, har katedralen på Sai blitt gjenreist uten søylefundamentene? Vi heller for øyeblikket mot den siste muligheten siden vi bare kjenner til fire kapiteler, fire søyler og fire søylefundamenter. Neste spørsmål blir derfor om katedralen nå befinner seg på et annet sted enn hvor den først ble reist. Katedraler blir vanligvis bygget i urbane kontekster nær maktens sentrum. På Sai skulle man derfor forvente at katedralen var en del av middelalderens festningskompleks. Franskmennene gravde seg ganske raskt gjennom lagene fra middelalderen da de jaktet på egypternes templer i de eldre lagene, men det ser ikke ut til at de kom over restene etter en kirke. Det de imidlertid fant, og som støvet ned på lagerrommet deres frem til vår opprydning i 2009, var ni gravsteiner med koptiske og greske inskripsjoner som tilhørte biskoper av Sai, samt en trone av sandstein som var dekorert med kors og derfor antakelig et bispe-sete. Biskoper blir vanligvis gravlagt i eller ved sine katedraler, så vår

Figur 6 Festningen på Sai. Mihraben på moskeen kan sees som en nisje i veggen til venstre i bildet. Foto: H. Hafsaas-Tsakos.

foreløpige konklusjon er at katedralen på Sai opprinnelig befant seg innenfor festningsmurene. Da muslimene ble de nye makthaverne mellom 1300 og 1500 EVT, fikk trolig de kristne tillatelse til å reise katedralen sin på en ny lokalitet, mens en stor fredagsmoské ble bygget innenfor festningsmurene. Moskeens mihrab (arabisk for nisje i den veggen på en moské som vender mot Mekka og som de troende snur seg mot når de ber) er fortsatt synlig inne i festningen (Fig. 6).

Da muslimene overtok mak-

ten og etter hvert utgjorde det religiøse flertallet i Nord-Sudan, hadde allerede den kristne kulturen vært i tilbakegang i flere århundrer, og det var lenge siden monumentale kirkebygg av stein hadde blitt konstruert. Det ser derfor ut til at kunnskapen om hvordan man kunne få en stor søyle til å balansere på et søylefundament hadde blitt glemt. De som gjenreiste katedralen har derfor gitt opp forsøket med å sette søylene på søylefundamentene og i stedet reist søylene på en annen måte. Denne hypotesens

gyldighet samt eventuelt når og hvordan katedralen ble flyttet forventer vi å finne svar på ettersom vi fortsetter å grave. En av nedgravningene som vi undersøkte i 2010 viste seg å være en muslimsk grav, så det ser ut til at mus-

limer og kristne har hatt en fredfull sameksistens på Sai med en gradvis islamisering. Vi gleder oss til å finne ut mer når vi vender tilbake til Sai i 2012, og da håper vi å ha med oss flere norske og greske fagfeller.

Videre lesning

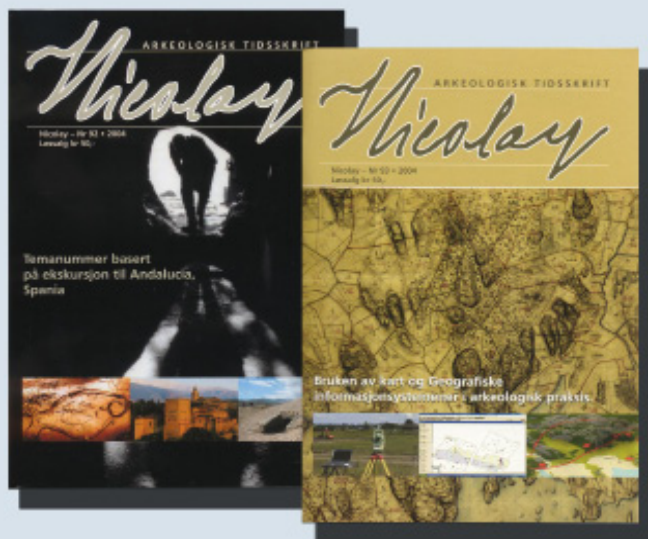
Mer om Sai før middelalderen finner man i boken Sudan – Ancient treasures (2004). De som er interessert i flere detaljer om hva vi registrerte i 2009 eller hva vi fant under utgravningene i 2010 kan lese våre rapporter i Beiträge zur Sudanforschung nr. 10 og 11. Mer informasjon om prosjektet vårt og bilder fra Sai finnes også på bloggen vår: <http://medievalsaiproject.wordpress.com/> Dersom det er noen som er interesserte i å være med til Sai i 2012, så kan de kontakte oss på greek.norwegian.mission@gmail.com

NICOLAY

er et tidsskrift utgitt av arkeologistudentene i Oslo siden 1967. Vi publiserer artikler skrevet av både arkeologistudenter og ferdigutdannede arkeologer. Temaene er varierende, men har tilknytning til arkeologifaget. Nicolay er kjent for å publisere både vitenskapelige og mer lettleste artikler.

Vi gir ut 3 numre i året og et abonnement koster kr. 150,-

Nye numre av Nicolay kan også kjøpes enkeltvis på Akademika og Historisk museum for kr 50,-

Abonnement kan bestilles på vår hjemmeside:

www.nicolaytidsskrift.no

Arkeologisk feltarbeid på Stend

– feltkurs for arkeologistudenter ved UiB

*Eirik Hjelmtvedt
Masterstudent i arkeologi ved UiB*

Høsten 2010 var jeg og mine medstudenter på arkeologisk feltkurs på Stend i Fana, Bergen kommune. Kurset er en del av mastergradstudiet i arkeologi ved Universitetet i Bergen. Om noen så for seg et eventyr på linje med alle arkeologers helt Indiana Jones begir seg ut på, tok de grundig feil. Kanskje treffer man på dem senere. Feltkurset på Stend var tross alt et innføringskurs i arkeologisk feltarbeid, og av de som deltok hadde mindretallet noe som helst erfaring innenfor feltet. Etter min mening kommer feltkurset lovlig sent i studiet. En student som finner ut at han ikke liker å grave i det hele tatt, har kanskje kjørt feil et sted da han søkte seg inn på masterstudium i arkeologi. Men for meg var feltkurset en positiv opplevelse. Jeg elsker å grave!

Utgravningsfeltet på Stend tilhører Hordamuseet, og ligger på en gresskledd voll, Bjorvollen, ved siden av det konstruerte klyngetunet de har på museets uteområde. Feltet har vært brukt som prøvefelt for arkeologistudenter fra 2001-2010, med avbrekk i 2002, 2005 og 2006. Problemet med feltet er at det nevnte konstruerte

klyngetunet ligger på det som kan være hoveddelen av bosetningen det er blitt funnet spor etter. For dårlige grunnundersøkelser på 1970-tallet gjorde at man ikke visste nok om lokaliteten før klyngetunet ble satt opp, og dette har gjort at det ikke er mulig å utvide feltet østover. Kanskje er det nettopp derfor det brukes til feltkurs.

Figur 1 Utgravningsområdet på Bjorvollen (Foto: Sigrid S. Mygland, feltleder)

Det er ingen krise om uerfarne arkeologer kommer til og ødelegger litt.

Oppstart

En høstdag i Bergen. 21 masterstudenter i arkeologi ved UiB begir seg ut på en reise som skal fortelle dem om deres fremtid som arkeologer. Noen har gravd før, andre har aldri tatt i en graveskei. Noen kjenner hverandre, noen har møtt hverandre i døra på tidligere forelesninger og noen er totalt ukjente for hverandre. Vi kan oppsummere med at det var en broket forsamling som bega seg ut til Stend denne augstmorgenen. Jeg

skal innrømme at jeg dro med blandede følelser. På den ene siden gledet jeg meg til å grave, på den annen så jeg for meg at det kom til å bli en forholdsvis klein periode i starten når folk skulle sile ut potensielle venner. Litt som en fadderuke, bare uten alkohols betryggende effekt. Men, som jeg skulle se, var mine bange anelser ubegrunnede. Det er pussig hvor fort folk blir kjent med hverandre når de blir slengt ned i et gjørmehull uten egentlig å ha noe begrep om hva som skal gjøres.

Figur 2 Klargjøring av felt (Foto: Sissel K. Sørli, student)

Første dag gikk med til klasserom-sundervisning. Rundt åtte timer med forelesninger ble nok litt mye for ferietrøtte, gravekåte arkeologspirer. Gjesteforeleserne som var hentet inn hadde en utakknemlig oppgave, der de ble møtt av gjespande munner og glippende øyne. Jeg kan ikke gjøre annet enn å beklage og håpe på deres tilgivelse.

Morgenen dag to gikk med til en omvisning på Hordamuseets område, før vi begynte å trene med nivelleringskikkerten. Om du har sett barne-

tv-serien "To gode naboer", har du et forholdsvis godt bilde av hvordan de fleste av oss så ut. Det var flere samtaler av typen: "Hvordan gjør vi dette, da?" "Nei, du, det vet jeg ikke...", etterfulgt av et tomt blikk ut i luften og lett kløing i bakhodet. Dette var også før vi ble plassert nede i det omtalte gjørmehullet, så jeg antar at ingen hadde lyst til å kaste seg ut i det og bli "han der med nivelleringskikkerten". Men det ble en ordning til slutt, og vi begynte etter hvert med å starte oppmålingen av selve feltet. Vi var i gang!

Skjørbrønt stein?

Den første dagen med graving begynte med oppmåling av utgravningsfeltet. Stend har altså vært brukt som område for feltkurs på og av siden 2001, og siden våre forgjengere hadde “glemt” å merke av der deres felt begynte og sluttet, ble vår oppmåling en stilstudie i kaos. Men ut fra å studere de gamle feltplanene, gjetting, ekstensiv bruk av pytagoras og et par målinger med nivelleringskikkert fikk vi til slutt definert tre felt, felt A, B og C, hvorav felt B var en profilbenk som stod igjen etter feltkurset i 2009. Det var der det begynte. Noen hadde sett sitt snitt til å fylle igjen det foregående årets felt med gamle planker, så før arbeidet kunne begynne ordentlig i felt B, måtte vi rive ut en haug med søppel. Og det regnet. Det regnet mye. I

det hele tatt var de første par dagene på Stend fryktelig våte, før Vestlandet slo til og viste seg fra sin beste side under resten av de tre ukene vi drev på. Jeg føler at regnet var med på å gjøre oppholdet mer realistisk. Skal man jobbe som feltarkeolog i Norge kan jeg se for meg at man må belage seg på minst en eller to dager med regn.

Men feltene ble klare, såldebenken ble satt opp og alt var klart. Problemet var bare at ingen visste hva de skulle se etter. Nå har det seg slik at det er funnet spor etter ildsteder og kokegroper på Bjorvollen under tidligere feltkurs, noe som har sammenheng med at man finner en god del skjørbrønt stein. Skjørbrønt stein ser, for det utrenede øye, ut som om den kan ha vært utsatt for menneskelig påvirkning. De

Figur 3 Sjøsålding under registrering på Hylkje
(Foto: Sissel K. Sørli, student)

to ordene vår feltlederassistent Tor Arne Waraas brukte mest de tre første gravedagene var nok “skjørbrønt stein”. Det er ganske demotiverende å tro at man har funnet et eller annet fint og så få vite at det bare er å kaste det vekk. Men vi fant ut av det etter hvert, og vi klarte til slutt å skille den skjørbrønte steinen fra de faktiske artefaktene.

Figur 4 Struktur i felt C som ble lukket for videre graving. Mulig gravrøys.
(Foto: Sissel K. Sørli, student)

Funn

Da gravingen først var kommet i gang, tok det ikke lang tid før vi støtte på store steinstrukturer i felt C. Det ble vedtatt at halvparten av feltet skulle lukkes, siden feltlederne mente det kunne være en gravrøys der. De fleste synes nok at dette var ganske bittert. Det ville vært stor stas å få lov til å undersøke en gravrøys som første møte med arkeologiske utgravninger. Likevel får man vel kjenne sine egne

begrensninger og vise litt forståelse for akkurat dette. Men om studenter får lov til å grave ut dette området til neste år og finner masse fint, blir det bråk! Og det er faktisk muligheter for at vi snek oss til å grave ut deler av en gravrøys likevel. I den delen av felt C som vi faktisk gravde ut var det et sammensurium av steinstrukturer, og det er ikke umulig at en del av steinene hørte til en annen gravrøys. Men vi fikk lov til å fortsette siden det var

Figur 5 Utgravningsområdet på Bjorvollen (Foto: Sissel K. Sørli, student)

umulig å si der og da.

Det er tidligere kommet frem til at man har spor etter bosetning på Bjorvollen fra sen steinalder til sen jernalder. I løpet av de tre ukene vi drev på fant vi flere strukturer i tillegg til de antatte gravene, nemlig kokegroper og stolpehull. Det er antatt at de fleste av strukturene stammer fra jernalder. Vi fant også en mengde steinmateriale; avslag fra redskapsproduksjon,

flekker og enkelte pilspisser, hovedsakelig av flint, kvarts og rhyolitt. Minimale mengder keramikk, brent nøtteskall og brente bein ble også funnet, og store mengder skjørbrent stein.

Flere kokker, mer søl

Det som var spesielt med inntaket av masterstudenter i arkeologi i 2010 var at det ble tatt inn uvanlig mange. Dette så vi tydelig da vi arbeidet på Stend. Det ble dårlig plass i feltene, og

gravingen måtte gå på skift. Spesielt ble dette tilfelle da halvparten av felt C ble sperret av. Vi var heldige og fikk være med på registreringsarbeid på Hylkje i løpet av feltkurset, noe som var med på å avlaste plassmangelen på Bjorvollen. Tre grupper hadde to dager hver ute på registrering. Men de gangene alle var på plass på Stend var det heller intimt i feltene.

Dokumentasjon

En del av feltkurset gikk på dokumentasjonsprosessen i forbindelse med arkeologiske utgravninger. Ruteskjemater og plantegninger ble utført etter beste evne. At det ikke ble mer kaos i dokumentasjonen er for meg ganske utrolig. Jeg kan bare si å ha registrert at det én gang i løpet av kurset var problemer med manglende skjema for et par kvadranter. Nå skal det vel nevnes at det kan ha vært en del feildokumentasjon som ikke ble oppdaget, det er definitivt ikke usannsynlig, men dette er en del av læringsprosessen. Jeg har ingen tro på at feltleder Sigrid Samset Mygland trodde at alt skulle foregå helt knirkfritt.

100 prosent av gjenstandene ble katalogisert riktig. Sannsynligvis er det en eller to ting som ville vært gjort annerledes om det var erfarne arkeologer som drev på. Men er det ett prosjekt man skal være med på hvor det ikke er krise om alt er gjort helt etter boka, så er vel det nettopp feltkurset.

Avsluttende arbeid

Etter endt graving måtte Bjorvollen ryddes, og alt utstyr stues vekk. Feltene ble dekket over med presseninger i påvente av feltleder Sigrids avsluttende arbeider og analyser. Vi studentene dro hjem og skrev feltrapporter. Om feltene nå er fylt igjen med gamle planker og diverse annet vet jeg ingenting om. Felt C med graven vi ikke fikk grave opp skal nok undersøkes videre, og dette innebærer at arbeidet på Bjorvollen i det minste ikke er helt ferdig. Kanskje blir det feltkurs der til høsten igjen.

Dokumentasjonsarbeidet omfattet også katalogisering av de gjenstandene vi hadde funnet, der vi vasket gjenstandene og skrev dem inn i funnlistene. Jeg vil bli overrasket om

Bjørkum

Et innblikk i nye økonomiske og sosiale strukturer i tidlig vikingtid.

Morten Ramstad

Seksjon for ytre kulturminnevern, Bergen Museum, UiB.

I 2009 ble det på Bjørkum, Lærdal i Sogn og Fjordane, avdekket et helt spesielt funnsted fra Vikingtid uten klare paralleller i Norge. Bjørkum ser ut til å ha vært et samlingssted med både utøvelse av norrøn kult så vel som produksjon av gjenstander. I det følgende skal vi se nærmere på noen av funnene som ble gjort og de foreløpige tolkningene av stedet.

Bjørkum befinner seg nærmere 130moh, vel 20 km sørøst for Lærdal-søyri i Lærdal kommune, Sogn og Fjordane (fig. 1 og 2). I forbindelse med utbedringene av E-16 mellom Stuvane og Seltun hadde arkeologer fra fylkeskommunen i Sogn og Fjordane noen år i forveien påvist kulturspor på Bjørkum i form av forhistoriske dyrkningsslag, enkelte kokegroper og mulige stolpehull. Radiokarbondateringer vitnet om aktiviteter i yngre jernalder (575-1030 e. Kr). Veitraséen gikk rett

over funnområdet og veiarbeidet kunne derfor ikke igangsettes før etter at det ble gjennomført arkeologiske undersøkelser. I juni 2009 var derfor fire arkeologer fra Seksjon for ytre kulturminnevern på vei til Bjørkum. Forut for igangsettelsen i felt hadde vi søkt i arkiver og funndatabaser etter tidligere funn av oldsaker eller forhistoriske gravminner på Bjørkum uten at dette ga noe resultat. Sammenholdt med at de tilgjengelige dyrkningsaralene var relativt begrenset, og at de

Figur 1 Bjørkum befinner seg i Lærdal kommune, nær bunnen av Sognefjorden. Området har i historisk tid vært en av hovedferdselsårene mellom øst og vest (kart ©Gill, Bergen Museum).

historiske gårdene i denne delen av dalen var relativt små, tegnet det seg et bilde av et funnfattig område i forhistorisk tid.

Undersøkelsen skulle baseres på maskinell flateavdekking over en periode på fem uker. Flateavdekkingsmetodikken har de siste 20 årene ført til en veldig vekst i kulturspor knyttet til den forhistoriske gården på Vestland-

et. Fremfor alt har det vært avdekket en rekke store anlegg fra romertid (Kr.f.-400 e.Kr) og folkevandringstid (400-575 e.Kr.), men det er undersøkt gårdsanlegg og spor etter dyrkning så langt tilbake som bronsealderen (1800 – 500 f.Kr) og sen-neolitikum (2400-1800 f.Kr). Paradoksalt nok har det vært påvist langt færre boplassspor fra vikingtid (793 -1030 e.Kr.). Selv om vi ikke hadde de største forventningene

Figur 2 Bjørkum og utgravingsfeltet
(© Bergen Museum).

til store antall stolpehull og kokegrop-
er hadde vi likevel forhåpninger om
at utgravingene kunne bidra med vik-
tige brikker i puslespillet om gårdsut-
vikling og driftformer på Vestlandet i
vikingtiden.

Unike bevaringsforhold

Som forventet dukket det allerede de
første dagene av flateavdekkingene
opp ardspor i undergrunnen og en
og annen kokegrop. Det var likevel
relativt langt mellom strukturene, og

vi hadde ikke påvist stolpehull
eller øvrige spor etter hus. Etter
hvert som vi jobbet oss inn mot
de mer sentrale deler av den
dyrkede marken registrerte vi
at jordmassene ble mektigere og
fetere. Massene inneholdt des-
suten en påtagelig mengde med
ubrente og godt bevarte dyre-
bein. Det var også en del "jern-
skrammel", i form av rustne
biter, nagler og fragmenter av
gjenstander som knivblad. Med
utgangspunkt i den gode bevar-
ingsgraden og den store meng-
den med bein gikk spekulasjo-
nene høyt om alderen, - mest
sannsynlig måtte dette være
matavfall og skrot påkastet i
historisk tid. Men dette passet
dårlig med at vi ikke fant bein
eller andre funn i topplagene
mens mengden økte kraftig ned
mot bunnen av de eldre dyrknings-
massene. Selv om vi ikke turde helt å
tenke tanken var dette en sterk indi-
kasjon på at vi kunne stå overfor noe
helt utenom det vanlige; nemlig et ut-
gravingsområde med enestående bev-
aringsforhold.

I det vi jobbet med å rense frem et stort
sirkulær fyllskift med svart, feit og
sterkt beinholdig masse kom svaret.
Mens vi krafset frem overflaten ble det

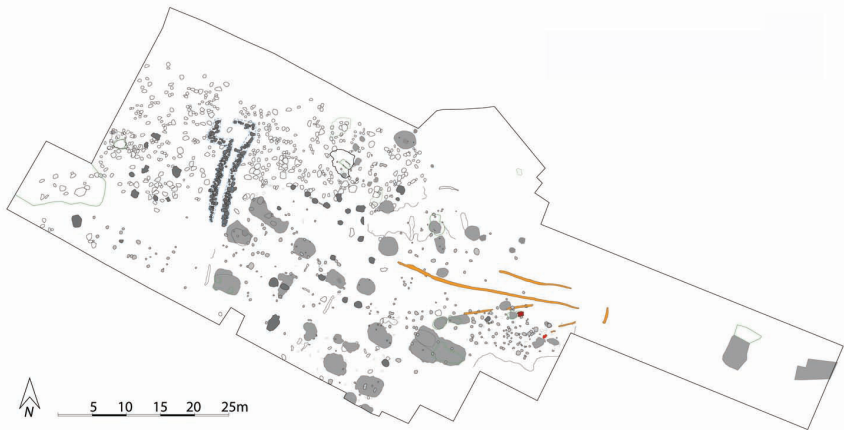

Figur 3 Denne kammen var det første typologisk sikre yngre jernaldersfunn. Den ble funnet under fremrensing av en groptuft i slutten av den første feltuken (© Bergen Museum).

i ytterkanten av fyllskiftet funnet en flott nål (en vevskyttel?). Like etterpå dukket det frem en kam (fig. 3). Begge gjenstandene var fremstilt av reinsgevir. Kammen var i tillegg satt sammen av ulike plater naglet sammen med små, "synåltykke", velbevarte jernnagler! Formen og størrelsen på nedgravningen vitnet om at det her en gang hadde stått et grophus. Funnene ga den endelige bekreftelsen på at vi på Bjørkum stod ovenfor det nærmest utenkelige: her var det eksepsjonelt gode bevaringsforhold for gevir,

bein og metall, og det meste vi fant i de nedre dykningslagene samt i anleggene som var gravd ned i undergrunnen kunne etter all sannsynlighet knyttes til aktiviteter i vikingtiden.

Etter 3 uker med avdekking viste det seg at hovedaktivitetene hadde funnet sted innenfor et i underkant av 2000 km² stort område. Det trange dalføret ved Nordre Bjørkum tilsa at det ikke fantes realistiske alternativ til veitraséen. I tett dialog med Bergen Museum besluttet derfor Riksant-

Figur 4 Oversiktstegning av etter flateavdekking strukturer og anlegg er avmerket i grått (kart©Gill, Bergen Museum).

tikvaren at Veivesenet måtte bekoste en kraftig økning i budsjettet. Hele det avdekte funnområdet måtte undersøkes før veiarbeidet kunne ta til. For at utgravingene ikke skulle gå utover fremdriften for veiprojektet ble omfanget av feltarbeidet utvidet. Kontinuerlig var det 10-15 arkeologer i arbeid fra begynnelsen av august til første halvdel av november. Det ble dokumentert et omfattende og komplekst datamateriale. Den endelige bearbeiding og publisering av dette er planlagt i 2012. I tilknytning til databearbeidingen er det videre etablert et samarbeid mellom Bergen Museum og Institutt for arkeologi, historie, kul-

tur- og religionsvitenskap der mastergradsstudenter gis mulighet til å arbeide med utgravingsmaterialet fra Bjørkum. I løpet av vårsemesteret 2011 har tre mastergradsstudenter valgt å basere oppgavene sine med utgangspunkt i datamaterialet fra utgravingsprosjektet.

I det følgende skal vi kort se på noen av de foreløpige resultatene fra prosjektet med hovedvekt på en gjennomgang av funn og strukturer. Men først må det påpekes at det på grunn av de spesielle bevaringsforholdene ble innsamlet et omfattende osteologiske materiale, som sammen med et rikt

botanisk materiale fremdels er under analyse. Det analyserte beinmaterialet er trolig det største fra en yngre jernalderslokalitet i Norge og representerer et svært viktig kildegrunnlag. Dette kan blant annet belyse spørsmål om kosthold, erverv og økonomi samtidig som det gir innsyn i tidens husdyrraser og faunahistorie. Det analyserte beinmaterialet inneholder husdyr som svin, sau, geit, storfe og hest, men også hjort og pelsdyr (pers. kom. Anne Karin Hufthammer). En stor mengde av beinmaterialet stammer fra fisk. Her dominerer laks, trolig fanget i Lærdalselva, men det ble også funnet både torsk og sild som vitner om forbindelseslinjer til kyst og fjordstrøk.

Datering

Totalt har det blitt datert over 80 14C-prøver fra Bjørkum. De tidligste dateringene går tilbake til sen-neolitikum og eldre bronsealder og knytter seg til dyrkningsaktiviteter i bakkeskråningene i overkant av selve utgravingsflaten. Dateringer vitner også om dyrkning i området i yngre bronsealder og eldre jernalder. Det ser imidlertid ikke ut til å ha vært anlagt hus eller andre mer permanente anlegg i området før i det 7. århundre. Vel 60 dateringer fra disse anleggene vitner om en svært stor grad av sammenfall

og skal trolig tas til inntekt for at svært mange av anleggene på Bjørkum var samtidige. Tyngdepunktet ser ut til å ha vært i tiden mellom 700-850 e. Kr, mens et mindre antall dateringer, som trolig til dels kan knyttes til gjenbruk av eldre anlegg, lå mellom 850-1050 e.kr.

Sporene i bakken, bygg og anlegg.

Det har foreløpig ikke lyktes å avdekke noen klar overordnet romlig struktur eller organisering av bygningsmasser og aktiviteter (fig. 4). I et mylder av stolpehull har vi klart å identifisere rundt 9 mindre stolpebærende bygninger. Det kan se ut til å ha vært relativt lette hus basert på to- og treskipede grindkonstruksjoner, samt noen mindre små kvadratiske bygg. I to av husene ble det fremrenset rektangulært oppbygde årer, mens det ikke ble identifisert ildsteder i de øvrige byggene. Andre irregulære svakt ovale fyllskifter kan være avtrykk etter telt eller andre svært lette konstruksjoner.

De mest spesielle av huskonstruksjonene var likevel funnet av 13-15 grophus. Grophus er et svært vanlig å finne på jernaldersundersøkelser i Sør-Sverige og Danmark mens de er langt sjeldnere i Norge. På Vestlandet er det

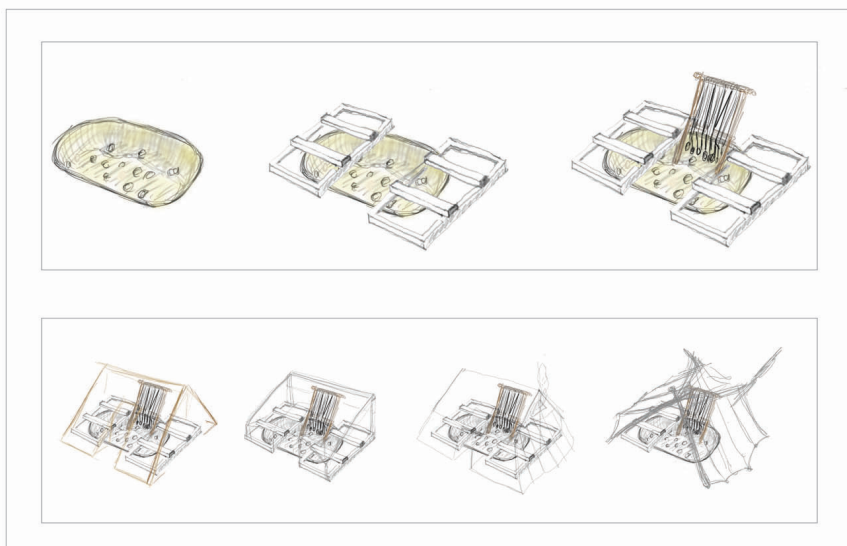

Figur 5 Tre vevtynger av kleber funnet på rekke i et grophus vitner om at det her en gang har stått en såkalt oppstadvev (© Bergen Museum).

tidligere kun undersøkt et fåtall grophus i forbindelse med utgravinger i Osen i Gaular, på Kvåle og Stedje i Sogndal og på Henjum i Leikanger. Ved samtlige av disse ble det kun funnet et grophus. For øvrig ser dette også ut til å være et fellestrekk for øvrige lokaliteter med grophus i Norge så vel som på Island der det som oftest er snakk om et svært begrenset antall grophus. Grophusene tolkes ofte som verksteder. Flere av de vestnorske har funn av en stor mengde vevtyngder og spinnehjul som vitner om at de har

vært vevstuer. Dette er også tilfellet på Bjørkum (fig. 5), men det er også funnet spor etter øvrige aktiviteter som kan tyde på at de har tjent som verkstedshytter, kanskje også rett og slett overnattingshus ved kortere opphold.

Et annet særtrekk for mange av grophusene på Bjørkum er at de framstår som relativt lette og mindre permanente strukturer. Tydelige veggvoller, eller øvrige indikasjoner etter solide tak og vegger mangler. Med utgangspunkt i dette er det nærliggende å se

Figur 6 Det ble verken dokumentert solide stolpehull eller kraftige veggvoller rundt de fleste grophusene på Bjørkum. Med utgangspunkt i dette er det nærliggende å se for seg at grophusene har vært dekket av en forholdsvis lett og transportabel konstruksjon. Rekonstruksjonsforslaget her tar utgangspunkt i lette og transportable strukturer basert på treramme med teltduk (tegning©Gill, Bergen Museum).

for seg at grophusene har vært dekket av en forholdsvis lett og transportabel konstruksjon (fig. 6). Flere av de tidligere grophusene i Norge, så vel som storparten i Sør-Skandinavia er mer solide stolpebårne bygninger. Dette kan imidlertid dels også bero på kronologiske faktorer. Mens flertallet av grophusene på Bjørkum er sirkulære strukturer, framstår de to yngste som mer rektangulære og dels også tyngre strukturer. Ved de sistnevnte ble det også dokumentert

kraftig oppbygde ildsteder eller ovn-sanlegg, noe som ser ut til å være et gjennomgangstrekk for mange senere vikingtidsgrophus andre steder på Vestlandet og i Norden forøvrig.

Sammenkomster, ild og mat

I utendørsområdene mellom husene på Bjørkum ble det dokumentert flere store ildstedsanlegg samt rundt 40 kokegroper. Tilberedning av mat i kokegroper kan settes i sammenheng med det norrøne seydir og blotet - kul-

Figur 7 Liten ringnål av jern funnet i en grop datert til tiden mellom 660-810 e.Kr. Slike jernnåler er svært sjeldne i Norden og kan muligens indikere tidlig kontakt mot Irland og de Britiske øyer. (© Bergen Museum)

tiske handlinger og ritualer omkring mat fra kokegrop. Det ble også funnet nedgravde groper med slaktede dyr som trolig har vært ofret som et ledd i den norrøne kulten. Vikingtiden var en brytningstid preget av ufred. I lys av dette kan sosiale sammenkomster rundt ildstedene ha vært med på å styrke tilhørighet og fellesskap og således dempe konflikter.

Gjenstander og funn

Til sammen ble det gjort rundt 1500 funn. Mye av dette var avfall etter gjenstandproduksjon. Funn fra en liten smie vitner om framstilling av

kniver og noen små jernbarrer, råemner til videre gjenstandsproduksjon. En kan heller ikke utelukke at slike barrer kan ha hatt en funksjon som byttemidler. Det skal også nevnes at SEM-analyser (Skanning Elektronmikroskopi) indikerer at det har foregått noe bronsearbeid i smia.

På flaten ble det ellers funnet mange jernobjekter. Størstedelen er nagler, og små spisse fragmenter, men funnmaterialet inneholder også redskap. Et 20-talls kniver vitner om at dette har vært et universalredskap brukt i produksjon så vel som til en rekke mer

Figur 8 Beinnål "in situ". Det ble funnet en rekke gjenstanden i bein og gevir, blant annet flere nåler. (© Bergen Museum).

personlige gjøremål. Ellers inneholder metallmaterialet bisseldeler, ildstål, nøkler, hesteko, små redskaper, to celtøkser, med mer. Funn av to pile-spisser kan relateres til jakt, mens en stor lystergaffel kan knyttes til fangst av laks i Lærdalselven. Et mer kuriøst funn er en svart tyggis, trolig fremstilt av bjørketjære, med merker etter tannavtrykk (figur 9). Bjørketjære har vært benyttet som lim, og har blant annet vært brukt til å feste jernpilene til skaftet. Funn av slike tyggiser er ikke helt uvanlig og er funnet ved flere utgravinger i Norden. De fleste er funnet ved steinaldergravinger. Funn på Bjørkum er et av svært få dokumenterte i yngre kontekster.

Noen fragmenter av draktnåler og beltespenner hører til personlig ut-smykking. Mer tallrike er små glass- og ravperler. Det skal også nevnes at noen av gjenstandene ser ut til å ha vært lagt ned som offer i stolpehull og ildsteder. Blant annet ble det gjort funn av gjenstander fra yngre steinalder. I et stolpehull var det nedlagt et fragment av en tykknakket bergartsøks, mens bunnen av et grophus inneholdt en hjerteformet pilspiss av flint. Dette kan ha vært såkalte tor-den-kiler, og vitner i hvert fall om at menneskene i vikingtid har hatt et aktivt forhold til fortidige objekter i deres egen samtid. Dette er slett ikke et

Figur 9 "In situ" bilde av tyggis. Legg til de små tyggemerkene som trolig er avsatt etter tennene til et barn. (© Bergen Museum)

ukjent fenomen, lignede nedleggelse er blant annet funnet ved flere øvrige flateavdekkinger i Sør-Norge, samt i graver fra vikingtiden.

Bein og gevir

På Bjørkum ble det funnet en rekke gjenstander i bein og gevir slik som nåler og spillebrikker. Spesielt viktig er avkuttete reinsgevir samt øvrige

små fliser og fragmenter av gevir som kan knyttes til produksjon av bruksgjenstander og kammer. Det ble hverken funnet regulære verksteder, eller spesielle produksjonsområder. Omfanget og karakteren til produksjonen må derfor ha vært relativt liten.

I denne sammenhengen er det likevel verd å merke seg at det ble funnet produksjonsavfall og halvfabrikata

som kan knyttes til en viss framstilling av kammer. I tillegg ble det gjort funn av tre mer eller mindre komplette kammer. Bjørkum er den første lokaliteten i Bergen Museums distrikt med spor etter kamproduksjon i forhistorisk tid. Videre er det kun funnet spor etter kamproduksjon på et fåtall øvrige vikingtidslokaliteter i Norge. Kamproduksjon settes ofte i sammenheng med håndverks spesialiseringen. Flere forskere har i forlengelsen av dette argumentert for at noen av de mer forseggjorte vikingtidskammene, lik dem vi finner på Bjørkum, kan ha vært framstilt av omreisende kam-

makere. Bjørkumkammene er alle i en svært god håndverksmessig utførelse. Lignede kammer er funnet over et enormt område fra Vest-Russland til Irland. Det ser ut som om mer forseggjorte og lange kammer av lignede typer som på Bjørkum har vært forbeholdt visse sosiale lag knyttet til elitesjiktet i vikingtidens samfunn.

Sosiale nettverk; ressurser og kontakter

Fra Bjørkum var det kort vei til fjellet der en mengde fangstanlegg for villrein og setervoller vitner om utstrakte aktiviteter i vikingtiden. Fra

Figur 10 Det ble funnet en mindre mengde med avkuttede reinsgevir lik dette. Sammen med noe øvrig produksjonsavfall kan dette trolig settes i sammenheng med gjenstandsproduksjon og kammakeri. (© Bergen Museum)

slike ressurser i fjell og utmark hadde man tilgang til de råvarer som var nødvendig i produksjonen. Her kan særlig ullprodukter til ulike slag tekstiler og muligens også seil, ha vært viktig. Fra Bjørkum har det selvsagt også vært god tilgang til reinsgevir av ypperste kvalitet. Funn av en uferdig perle i bergkrystall kan trolig også knyttes til fjellområdene rundt Lærdal da disse er forholdsvis rike på bergkrystaller.

Det er vanskelig å danne seg et klart bilde av de funksjoner Bjørkum har hatt i yngre jernalder. Bjørkum ser ikke ut til å ha vært en vanlig gård, samtidig er både mengden og omfanget av produksjonen relativt begrenset. Funn av blant annet et vektlodd i bly vitner likevel om at det har forekommet noe tuskhandel på Bjørkum. Kanskje svaret isteden er at Bjørkum hadde en rekke ulike og overlappende funksjoner. Problemet er kanskje derfor snarere av analytisk art. Vi mangler klare begreper og modeller for å beskrive et sted som Bjørkum, dets relasjon til øvrige steder i vikingtidens sosiale, politiske og økonomiske landskap.

En skal være varsom med å trekke bruken av stedsnavn langt. Det synes likevel relevant å vise til at gårdsnavnet Bjørkum eller den lokale for-

men Børkjo hører sammen med en relativt sjelden navneklasse sammen tilsvarende bjørknavn. I vikingtid og middelalder ble dette brukt på havner og omlastingssteder slik som Bjarkøy (Troms), Bjørkøy (Hemne), Bjelkerøy (Sund), Bjerkøy (Eidanger), Bjørkøy (Sande), Bjerkøy (Nøtterøy) og Björkö (Båhuslen). Det mest kjente er imidlertid vikingtidsbyen Birka på Björkö i Sverige. Det er også påfallende at fjelltoppen umiddelbart sør for Bjørkum har fått navnet Tingstovnosi. En mulighet er at navnet viser til at det på et tidspunkt har vært lokalisert en tingstove i området, eller at området har hatt visse juridiske- og politiske funksjoner.

I denne sammenhengen er det verd å merke seg Bjørkums strategiske plassering langs gamle ferdselsårer. Her har i historisk tid gått stier som har forbundet dalførene i nord og sør, og mellom kysten og innlandet. I fjellområdene ved Bjørkum finnes det flere historisk dokumenterte steder for sesongmessige møter mellom innlandsfolk og fjordfolk. Innen en dags-gange i fjellheimen mot vest har det i historisk tid trolig eksistert fire ulike møtesteder eller skeid.

Her møttes Hallinger og Sogninger på høsten, derav navnet Hallingskeidene.

Skeid, kommer av norrønt skeið. Begrepet betyr kappløp eller ridning. Dette var en betegnelse på steder der det ble arrangert kamp mellom dyr, og som også fungerte som sosiale samlingspunkt for ulike dalfører.

De viktigste aktivitetene på Hallingskeidene var trolig sammenkomster med fest, dans, lek og spill. Det har også foregått noe tuskhandel. Kan-skje kan Bjørkum ha hatt noen av de samme funksjonene. Et nærmere arkeologisk blikk på hva som finnes på forsamlingsstedene i fjellheimen

ville i så måte være av særdeles stor interesse da det kunne bidra med en ny og dypere forståelse av sosiale møtepunkter og deres betydning i fortidens landskap. Dette kan i neste omgang bidra med et rikere og bredere syn på nye samlingssteder og sosiale- og politiske institusjoner som oppstod i overgangen mellom eldre jernalder og middelalderen på Vestlandet og i Norge for øvrig.

Videre lesning:

AMBROSIANI, K. 1981. Viking Age Comb and Combmakers in the light of finds from Birka and Ribe. Stockholm studies in Archaeology 2. University of Stockholm, Stockholm.

BRENDALSMO, J., F.E. ELIASSEN & T. GANSUM. 2009. Den urbaneunderskog. Strandsteder, utvekslingssteder og småbyer i vikingtid, middelalder og tidlig ny tid. Novus forlag, Oslo.

HOUGEN, B. 1944. Gamle fjellstuetufter. Viking, vol VII, 183-213.

NORDBY, C.C. 2003 Tyggis fra steinalderen. Ottar nr 248, 51-56.

SOLBERG, B. 2000. Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

STYLEGARD, F.A. 2010. Horse-fights and cow-fights in Norwegian folk tradition. <http://arkeologi.blogspot.com/search?q=skeid>.

Presentasjon Masteroppgaver i arkeologi ved AHKR, UiB, høst 2010/vår 2011

Øistein Storm Eide

"Middelalderens kirkesteder i Numedal - en arkeologisk analyse"

Syv kirkesteder undersøkes gjennom teoretisk-metodiske prosedyrer for å belyse hvem som reiste kirke, når dette kan ha skjedd og hvilke kriterier som lå til grunn for valget av plassering.

Tina Jensen Granados

"Ein analyse av skiveøkser frå Vestlandet med teknikk, distribusjon og funksjon som fokussområde"

Oppgåva er eit materialstudie som famnar skiveøkser frå vestlandskysten mellom Rogaland og Nordmøre. Skiveøkse finnes både i norske, sørvest-svenske og danske preboreale teknokompleks. Oppgåva har som mål å diskutere både klassifisering og teknologi innanfor nemnt område, samt komparativt med sør-skandinaviske analysar.

Henriette Maria Børslid Hop

"Sørlig asbestkeramikk - en presentasjon av funn, lokaliteter og teknologiske valg"

Maurice Mugabowagahunde

"An Ethnoarchaeological Investigation of Beer consumption in Rwanda: The social, economic and political context."

The MA candidate made an ethnographic investigation of traditional beerproduction and consumption in historically contrasting areas of Rwanda. He analysed the social, political and economic role of drinking in Rwanda; He mainly looked into the way alcoholic drinks were prepared, saved and shared; what were taboos regarding beer consumption and who was allowed to share and who was prevented from doing so and why. He finally analysed the archaeological evidences of drinking in ancient times that are preserved at the National Museum of Rwanda and spatially analysed the place reserved for consumption and conservation of beer.

Christopher Fredrik Kvæstad

"House Symbolism and Ancestor Cult in the Central Anatolian Neolithic"

Oppgåva tar for seg dei to buplassane Çatalhöyük og Aşıklı Höyük, og korleis dei belyser korleis huset og forfedrene var knytt opp mot kvarandre i det sentralanatoliske Neolittikum. Huset vart ikkje berre ein representant for sine bebuarar, men også ein levande organisme i seg sjølv. Likeins som folk blei gravlagt inne i huset, blei også huset destruert og rekonstruert på same staden.

Hildegunn Maria Ruset

"Pastoral nomads on the Syrian Steppe in the Early Bronze Age - a landscape analysis in the Hinterland of Palmyra" (arbeidstittel per 29.03.2011)

Under første feltsesong av det syrisk-norske prosjektet "Palmyrena - City, Hinterland and Caravan Trade between Occident and Orient" ble det registrert flere gravrøysar i et område utenfor Palmyra, Syria. I min oppgave presenterer jeg dette nye stoffet og utforsker muligheten for å knytte røysene til pastorale nomader i tidlig bronsealder. Tidlig bronsealder i Midtøsten er en epoke der store sosio-økonomiske endringer finner sted. I min oppgave forsøker jeg å se forskningsområdet i Syria i en større, regional sammenheng for å se om området kan belyse de forandringene som skjer i regionen i tidlig bronsealder.

Mari Krogstad Samuelsen

"Fortidens samfunn i nåtidens landskap - et fokus på jernalderens gravminner på Fjæreset" (arbeidstittel per 29.03.2011)

Audun Berg Selfjord

"Akustiske forhold og plassering. Norske hulemalerier" (arbeidstittel per 01.04.2011)

Jeg har gjort undersøkelser i seks huler hvor jeg sammenligner forholdet mellom best akustikk og plasseringa av bildene. Jeg bruker metoder inspirert av Iegor Reznikoff og andre, som har gjort slike undersøkelser blant annet i de franske hulene og på åpne lokaliteter, og som mener det er en sammenheng mellom bergkunst og lyd.

Ingebjørg Njøs Storvik

"Hellerbruk i Rogaland, fra steinalder til jernalder" (arbeidstittel per 01.04.2011)

Forfatterveiledning

En artikkel til RISS leveres til redaksjonen innen deadline, fortrinnsvis via e-post eller på en minnepinne eller cd. Rettigheten til artikkelen deles av artikkelforfatter og RISS. RISS har et redaksjonelt ansvar, men artikkelforfatter er ansvarlig for personlige ytringer.

Her er noen ting som er lurt å huske på for at det trykte resultatet skal bli så likt det du hadde tenkt deg som mulig:

Lengde: Et normalt oppslag i RISS skal ha omtrent 1500 til 2500 ord, ca. fire til seks sider. Vær oppmerksom på at dette ikke er mye, det gjelder å gå rett på sak og disponere godt. Dersom artikkelen er for lang, kan redaksjonen komme til å kutte i den. Husk å dele teksten opp ved hjelp av underoverskrifter.

Bilder: Et firesiders oppslag skal helst ha tre illustrasjoner, som forfatter skal levere digitalt. Innlever bildene nummerert, (Fig. 1, Fig. 2, osv), og hvis du leverer bildetekster, skal de stå etter artikkelen merket som bildene ("bildetekst fig 1: blablabla").

Dersom du skanner bildene selv, bruk høyest mulig oppløsning. Velg ut bilder som sier noe i forhold til artikkelen, og fortrinnsvis som også kan stå seg i svart-hvitt. Dette kan du sjekke på forhånd i et bildebehandlingsprogram, for eksempel Photoshop. Mange landskapsbilder kan for eksempel fort bli for mørke slik at detaljer ikke synes, eller de kan virke intetsigende dersom de ikke har en bildetekst som forteller hva det er leseren skal bite seg merke i. I tilfeller hvor du skal skanne selv, eventuelt hvis du sender inn en fil fra digitalkamera ønskes denne minst mulig viderebehandlet (beskjæring er ok, men helst ikke endringer av kontrast eller oppskjering).

Bildene må være skarpe og klare med god kontrast. Det sist er viktig siden de trolig skal gjøres om til svart-hvitt. Papirkopier leveres enten som papir eller som en digital fil. Dersom du skal skanne må bilde ha en oppløsning på minimum 300 ppi (gjørne mer, f. eks. 600 ppi) og være skannet i 100 prosent. Farge og svart-hvitt bilder bør lagres i TIFF format. Strektegninger o.l. bør også lagres i TIFF, men kan også lagres i JPG.

Filer fra digitalkamera går også greit. Disse kan leveres i TIFF eller JPG og ha en bredde på minimum 1500 ppi. NB: Du må ikke putte bildene dine inn i Word, disse bildene blir dårlige!

Henvisninger: RISS er et populærvitenskapelig organ, og kjører ikke ordinær litteraturliste. Vi opererer med anbefalt litteratur for folk som skulle ønske å fordype seg mer i emnet du har skrevet om. Der kan du anbefale noen få titler; ideelt sett ikke mer enn tre-fire stykk. Dermed er det heller ikke behov for henvisninger inne i teksten med mindre du bruker direkte sitat.

Formateringer: Det er ikke nødvendig å bruke ulike typer skriftstørrelser eller uthevninger og så videre, for dette forsvinner uansett når dokumentet konverteres inn i trykksaksbehandlingsprogrammet.

Språk generelt:

Titler på bøker, artikler og liknende settes i kursiv.

Tankestreker ser slik ut – og ikke slik -. Husk mellomrom før og etter tankestrek.

Pass på orddelingsregler. På norsk brukes sjeldent bindestrek. Eks: riktig er orddeling, ikke ord-deling eller ord deling.

Sjekk kommaregler.

Tall til og med ti skrives med bokstaver. Tusentall med mellomrom over 10 000: 10 000 og 1500.

Vi bruker ingen forkortelser i teksten. Skriv ut cirka, prosent (ikke %), på grunn av, og så videre.

Eventuelle utenlandske ord og uttrykk, navn på organisasjoner eller fremmedord som er så fremmede at leseren kanskje ikke forstår dem, settes første gang i kursiv (med norsk forklaring eller oversettelse i parentes), siden i teksten vanlig.

Redaksjonen forbeholder seg retten til korrekturlesing før artikkelen publiseres.

Vi ser fram til ditt bidrag!

**Neste nummer vil ha nordisk arkeologi som tema,
med deadline 1. oktober.**

**Har du lyst å skrive en artikkel for oss innen dette temaet ta
kontakt med rissred@gmail.com**

B

Blad i postabonnement

Returadresse:

RISS - Et arkeologisk tidsskrift
v/Universitetet i Bergen, AHKR
Øysteins gate 3
5007 Bergen

Skålgropa Arkeologisk Forening, en forening drevet av arkeologistudenter med det formål å skape et uformelt, sosialt møtepunkt mellom studenter på forskjellige nivå og mellom studenter og ansatte ved institusjonene som befatter seg med arkeologi i Hordaland. Skålgropa ønsker også å knytte kontakter på tvers av faggrenser og inviterer alle til å delta på foredragene, uansett fagretning eller utdanning.

Har DU lyst å holde et innlegg, eller på annen måte presentere det du jobber med? Eller kanskje du har forslag til personer det kunne være interessant å høre fra?

Ta kontakt med oss på vår e-postadresse

skaalgropa@hotmail.com

Bli gjerne medlem i vår Facebook gruppe **Skålgropa-Arkeologisk Forening**, og send oss din e-mail adresse om du ønsker å stå på vår kontaktliste.